

Reest of van de Linde. In ieder geval is het onderzoek naar de bewoningsgeschiedenis van de voormalige veenkoloniën nog lang niet afgerond. Maar het heeft nu wel een stevige basis om verder te gaan.

F. D. Zeiler

F. Theuws, N. Roymans, ed., *Land and ancestors. Cultural dynamics in the urnfield period and the Middle Ages in the southern Netherlands* (Amsterdam archaeological studies IV; Amsterdam: Amsterdam university press, 1999, 1 krt. + viii + 399 blz., f99,50, ISBN 90 5356 278 8).

In deze bundel op groot formaat zijn negen bijdragen opgenomen die de IJzertijd en Middeleeuwen in het zuidoosten van de provincie Noord-Brabant betreffen. De publicatie past in het kader van het project 'Nederzettingen en landschap in het Maas-Demer-Scheldegebied', een voortzetting van het oude 'Kempenproject'.

De bundel is opgebouwd uit een inleidend thema-aangevend deel, een blok gedetailleerde opgravingsverslagen en twee meer historisch getinte algemenere bijdragen over de Middeleeuwen. Enerzijds gaat het dus om de nette verslaglegging van opgravingen van jaren her (met de nodige bijlagen), anderzijds worden die verslagen geplaatst in het brede lange termijnkader dat in de inleiding aangegeven wordt. Lang is de bestreken periode inderdaad: van de Bronstijd tot in de late Middeleeuwen. Geografisch is het onderzoek beperkter dan de benamingen 'Zuid-Nederlandproject' of 'Maas-Demer-Scheldegebied' doen vermoeden: deze bundel komt niet echt buiten de streek bezuiden Eindhoven. Hopelijk verkent toekomstig onderzoek wel heel het gebied.

Langs interdisciplinaire weg wil het project een lange termijn-perspectief bieden op de wijze waarop aanspraken op het land werden gemaakt. Archeologisch onderzoek moet de ruimtelijke organisatie van het landschap in beeld brengen: hoe vonden daarin nederzettingen, begraafplaatsen en afzonderlijke boerderijen hun plek? Vooral de bijdragen van Adri Tol en Fokko Kortlang over umenvelden-met-nederzetting in Mierlo-Hout en Someren en die van Daniel Vangheluwe over de laatmiddeleeuwse gehuchten en hun landschap in de streek van Sterksel en Bergeyk volgen deze lijn.

Historisch onderzoek naar gebruik, bezit en uitwisseling van grond in de vroege en late Middeleeuwen kan, zeker als het in verband gebracht wordt met archeologisch onderzoek, belangrijke nieuwe inzichten geven. De bijdrage van Frans Theuws in deze bundel over de hof van de abdij Sint Truiden te Hulsel is van de combinatie geschiedenis-archeologie een goed voorbeeld.

Antropologisch onderzoek naar de wijze waarop in niet-westerse gemeenschappen het grondgebruik sociaal en 'cosmologisch' opgevat wordt, moet inspiratie leveren voor de interpretatie van anders misschien moeilijk te plaatsen fenomenen in het Kempisch zandgebied. De bijdragen van Nico Roymans en Fokko Kortlang over de symboliek van de urnenvelden: die van Muuk ter Schegget over een mogelijke cultusplaats aan de Maas bij Kessel en die van Arnoud-Jan Bijsterveld over de betekenis van de geschenkenuitwisseling in de hoge Middeleeuwen passen in deze sfeer.

In de vraagstelling naar de ruimtelijke organisatie van het landschap mis ik de akkers, weidegebieden, bossen en heiden; en de wijze waarop die ingericht waren. In het archeologisch onderzoek wordt nog te weinig aandacht geschonken aan de informatie die besloten ligt in de lagen die de vondstenniveaus eeuwenlang afgedekt hebben. Hoe boerde de Uzertijdboer, de Gallo-Romeinse boer (had die nu een potstal of niet?) en hoe evolueerde de middeleeuwse landbouw?

Recent onderzoek wijst uit dat in de hoge/late Middeleeuwen nederzettingen verplaatst werden (of uit archeologisch zicht verdwenen). Dat zou wel eens met veranderingen in de landbouwmethoden te maken kunnen hebben. In een enkele bijdrage wordt kort wat gezegd over de opbouw van de afdekkende lagen, maar onderzoek is er niet aan gedaan. Hier kan het 'Essenonderzoek' hopelijk uitkomst bieden. De bundel biedt ook aanknopingspunten voor een bodemkundige benadering zoals die door Theo Spek in het Drentse met opmerkelijk resultaat toegepast werd. Spek liet daar zien hoe de verplaatsing van de menselijke activiteit samenhang met de bodemgesteldheid en de invloed die 's mensen wroeten daarop op den duur had. Het zou interessant zijn die benadering ook op de Brabantse zandgronden uit te proberen¹. Als historisch-geograaf viel me op dat Vangheluwe zeer fraai laat zien dat de middeleeuwse voortgang van de ontginningen en uitbouw van de nederzettingen in de streek van Bergeyk en Eersel nog te reconstrueren is. Blijkbaar heeft men daar vanuit de oude kernen langs de kleine beekjes stroomopwaarts ontgonnen. Aan de hand van hertogelijke cijnsregisters en rekening houdend met daarin niet vertegenwoordigde oudere landerijen kon deze ontwikkeling gevat worden. Het zal niet overal zo gelopen zijn, maar dit is wel een goed uitgewerkt voorbeeld voor onderzoek elders.

In deze bundel zijn de kaarten en andere figuren netjes verzorgd en duidelijk. Wel valt een merkwaardige inconsistentie op. Een aantal auteurs gebruikt een basis-landschappelijke ondergrond van het Maas-Demer-Scheldegebied om daarop hun gegevens in te tekenen. Waar het toch medewerkers aan één project betreft die samen deze bundel maken, is het vreemd dat er minstens drie verschillende ondergronden gebruikt worden. Vergelijk de veenverbreiding op bladzijde 3,22 (zelfde bijdrage!) en bladzijde 35. Op alle versies is bovendien inhoudelijk wel wat aan te merken.

Wie de in deze bundel opgenomen kadastrale kaartjes van dorpsgebieden bekijkt en leest wat thans daarbij als interpretatie gegeven wordt, moet eens vergelijken met werk dat veertig jaar terug toonaangevend was². Het wordt dan snel duidelijk hoeveel verder we nu staan, dankzij een veel breder opgezet en meer op archeologische en historische waarnemingen steunend onderzoek. Deze belangrijke bundel is echter maar een tussenstand: er is nog veel te doen!

K. A. H. W. Leenders

1 M. Spek, 'Milieudynamiek en locatiekeuze op het Drents Plateau (340 v. Chr.-1850 na Chr.)', in: J. N. H. Elerie, S. W. Jager, T. Spek. *Landschapsgeschiedenis van De Strubben/ Kniphorstbos. Archeologische en historisch-ecologische studies van een natuurgebied op de Hondsrug* (Groningen, 1993) 167-236.

2 C. H. Edelman, A. W. Edelman, 'Vlam. Een bijdrage tot de ontginninggeschiedenis van de zuidelijke zandgronden', *Kulturhistorische verkenningen in de Kempen*, I (1960) 29-50; C. H. Edelman, A. W. Edelman, 'Vlam. Studies concerning the morphogenesis of some old rural settlements in the sandy areas of the Netherlands', *Ts KNAG*, LXXVII (1960) 312-318.

Th. Wijsenbeek-Olthuis, ed., *Het Lange Voorhout. Monumenten, mensen en macht* (Zwolle: Waanders, Den Haag: Geschiedkundige vereniging Die Haghe, 1998, 328 blz., f99,50, ISBN 90400 9244 3).

Het Lange Voorhout is uitgegeven ter gelegenheid van de viering van 750 jaar Den Haag. Het is dan ook in zekere zin een gedenkboek; maar wel een van de goede soort en dat niet alleen omdat het boek zo prachtig is uitgevoerd en zo veel en goed gekozen illustraties bevat. Hagenaars zijn trots op hun mooie stad achter de duinen en zeker op het kleine stukje stad aan het Voorhout. Want daarin, zo stelt de voorzitter van geschiedkundige vereniging *Die Haghe* in het voorwoord, vinden we een uniek, typisch Haags fenomeen. Een fenomeen dat al honderden jaren in hoge